

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ У ПОЛІСЬКОМУ РЕГІОНІ

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що на даному історичному етапі розвитку більшості країн світу (і України в тому числі) туристична галузь є важливим чинником стабільного й динамічного збільшення надходжень до бюджету, суттєвого позитивного впливу на стан справ у багатьох галузях економіки (транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство тощо). Тобто туризм, з одного боку, є джерелом пізнання світу, а з іншого - великим прибутковим бізнесом. Він сприяє підвищенню зайнятості населення, розвитку ринкових відносин, міжнародному співробітництву, залученню громадян до пізнання багатой природної та історико-культурної спадщини краю, збереженню екологічної рівноваги.

Зрозуміло, що сьогодні для багатьох країн туризм уже перетворився на провідне джерело доходів. Україна - за умови залучення інвестицій - також може зробити цю галузь дуже прибутковою. За останні роки у нашій державі відбуваються бурхливі процеси перетворення туристичної сфери в одну із провідних галузей економіки. Це, перш за все, пов'язано з прийняттям Державної програми розвитку туризму в Україні на 2004-2010 роки, ряду президентських указів та урядових постанов, направлених на підтримку його розвитку [1].

Починаючи з 1991 року, з державної скарбниці на потреби туристичної галузі надавали не більше як 3 млн. грн. щороку. У 2003–2004 роках галузь отримала по 12 млн. грн., що фактично дозволило їй «запуститися». Натомість у 2005–2006 роках на розвиток туризму в Держбюджеті не було передбачено жодної копійки. 2007 року український туризм отримав майже 23 млн. грн., тоді як за підрахунками фахівців, аби галузь могла нормально функціонувати й розвиватися, потрібно не менше 48 млн. Для порівняння: Туреччина в розвиток власної туристичної сфери щороку вкладає понад 80 млн. доларів, Греція – близько 120 млн. Більше, ніж передбачено у цьогорічному українському бюджеті, витратила минулого року на туризм навіть невелика за розмірами Литва [2].

Україна одним зі своїх пріоритетів стратегії соціально-економічного зростання

справедливо визнала розвиток туризму, який може стати вагомим чинником стабілізації та структурної перебудови економіки. Проте приділяти серйозну увагу туристичній індустрії у нашій країні почали лише в останні кілька років. Проблеми розвитку туристично-оздоровчого комплексу та підвищення ефективності використання рекреаційно-туристичного потенціалу територій розглядалися вітчизняними та зарубіжними вченими. Як зробити туризм вигідним для людей і прибутковим для держави, йдеться у працях К.Азарова й К.Борисова. Власне бачення справи є у Дж.Боузна й В.Главацького. По-своєму розуміють особливості організації галузі Б.Данилишин та В.Євдокименко. Усвідомлюють важливість вирішення проблеми Ф.Котляр, В.Кравців, В.Куценко та інші фахівці. Дуже багато уваги проблемам туристичної галузі в останні роки приділяють і вітчизняні засоби масової інформації, зокрема, тижневики «Без цензури», «Дзеркало тижня» й «Аграрний тиждень», бюлетень «Новий кур'єр» і журнал «Туризм сільський зелений», газети «Україна молода», «Сільські вісті» та інші видання.

За статистикою, туризм - одна з найприбутковіших галузей світової економіки: принаймні для 40 країн світу туристична галузь є основним джерелом наповнення національного бюджету, а в 70 входить до першої трійки. Україна теж має значний туристичний потенціал. Зокрема – у сфері сільського зеленого туризму (СЗТ). Цей вид галузі – надпопулярний за кордоном – останнім часом набуває поширення як у традиційних курортних регіонах, так і в більшості областей нашої країни.

Про те, що зелений туризм може стати справжнім порятунком для зuboжilого українського селянина, вперше заговорили понад 10 років тому, коли група ентузіастів створила на теренах нашої держави громадську організацію (Спілку сприяння розвитку сільського зеленого туризму), яка почала піднімати агротуризм практично з нуля [3]. І хоча справа – через відсутність чіткої і зрозумілої для всіх «гравців» сфери СЗТ законодавчої бази, яка б дозволяла сільському господареві активно використовувати усі можливості цього напрямку туристичного бізнесу, - розвивається досить мляво, сьогодні вже можна підсумовувати отримані результати, що ми й спробуємо зробити на прикладі областей, котрі входять до Поліського регіону.

Наукова новизна досліджуваної теми очевидна: на основі матеріалів, наявних у періодичній пресі та науковій літературі, а також особистих зустрічей з фундаторами галузі на Поліссі (керівником громадської організації «Волинські перспективи» Ніною Пахом'юк) та головою Спілки сприяння розвитку СЗТ Володимиром Васильєвим зроблена спроба проаналізувати стан сфери сільського зеленого туризму у Поліському регіоні, визначити його основні переваги й здобутки, а також комплекс недоліків та, спроектувавши висновки на всі регіони країни, спрогнозувати можливі шляхи розвитку СЗТ і необхідні для цього умови.

Річ у тім, що на фоні бурхливого розвитку світового туризму закономірно постає питання про роль України на світовому ринку туристичних послуг. Слід зазначити, що об'єктивно вона має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та іноземного туризму: особливості географічного положення та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалів. Детальніше – саме на прикладі українського Полісся - про її можливості йтиметься нижче. Але, на жаль, не все так безхмарно. На фоні світового туризму, який набирає потужностей фантастично швидкими темпами, Україна виглядає досить скромно. На сьогодні українські громадяни є своєрідними інвесторами зарубіжних країн, що є одним з найболючіших питань всієї туристичної галузі. Адже туризм, за підрахунками фахівців, лише у вигляді податків міг би щороку приносити в державну скарбницю до 4 млрд. дол.

Якщо говорити власне про Полісся, то, по-перше, поліські села мають багату історико-архітектурну спадщину, культуру, самобутній побут, самою природою даровані мальовничі ландшафти, а також наділені чималими лікувально-рекреаційними ресурсами. По-друге, для більшості сіл цього регіону надзвичайно гострою є проблема браку робочих місць, зростаючого надлишку робочої сили,

що постійно вивільняється із сільськогосподарського виробництва. По-третє, за допомогою СЗТ тут можна, як мовиться, одним махом вбити кількох зайців: використовуючи можливості регіону, вирішити проблему безробіття, та ще й із часом почати наповнювати місцеві бюджети.

Полісся – без перебільшення – це царство природи, де ще збереглися суцільні лісові масиви, котрі простягаються на сотні кілометрів. Уперше у письмових джерелах цей край згадується ще в античний період. Важко повірити, та ще Геродот писав про існування тут великих озер [4]. Хоча дані про Полісся були досить обмеженими навіть у середні віки. Та вже тоді поліщуки (так називають себе корінні мешканці регіону) поклонялися водним джерелам – криницям. Ця традиція – щоправда, лише у вигляді символічного свята, – збереглася й до сьогодні: приміром, в Овруцькому районі Житомирщини на день Івана Купала (з 6 на 7 липня) відбуваються масові гуляння біля водойм, що віддалено нагадують язичницькі святкування.

Типовий поліський ландшафт – безкраї зарості, що перетинаються низовинними осоковими болотами та водними плесами. Якщо уважно придивитись до цього краю з висоти пташиного польоту, Полісся, напевне, буде схоже на мозаїчне панно, складене з безлічі шматочків малахіту. На північному заході волинського Полісся – справжня перлина краю – Шацькі озера. Це – одна з найбільших озерних груп Європи й так званий золотий фонд Шацького національного природного парку. Вже сьогодні назви Світязь чи Пулемецьке, Клімівське чи Чорне Male, а також Піщаних озер відомі далеко за межами України.

Увага до людських ресурсів і природних умов регіону не даремна – саме умілі людські руки, клімат, ландшафт, традиції й звичаї місцевості, а також культурні (музей «Скансен» під відкритим небом), археологічні (Луцький замок), історичні пам'ятки та культові споруди (діючий жіночий Зимнинський монастир і т.ін.) і є тим підґрунтям, котрий робить Полісся, навіть попри брак інвестицій в інфраструктуру, досить привабливим для туристів регіоном. Проте чи не найважче завдання для тих, хто освоює в регіоні сферу СЗТ, надаючи туристам комплекс певних послуг, – знайти свого туриста. Тобто, говорячи про прості традиційні села (без розвинутої готельно-розважальної та спортивної інфраструктур), постає проблема їхнього іміджу, котра окреслюється одним простим реченням – як привабити у ці села, нехай і в мальовничому регіоні, туристів.

Українське населення часто не сприймає село як місце для відпочинку чи відпустки, оскільки багато людей з міста мають родичів у селі або просто хату, куди вони періодично приїжджають і часто займаються там сільськогосподарською діяльністю. Отож такі люди аж ніяк не зацікавлені приїхати відпочивати саме у таке село. Традиційне село поки може привабити відносно невеликі сегменти відпочиваючих серед власне українського населення і – через брак відповідної реклами не те що на міжнародному рівні, а й у власній країні, – туриста-іноземця. Тож створення легенди Поліського краю, широке представлення її як у пресі, так і в Інтернеті та спеціальних профільних виданнях – нагальне завдання сьогодення.

Щоб створити таку легенду, треба, за словами одного з організаторів відомої в Україні туристичної фірми «Галопом по Європах» Тараса Демури, насамперед, визначити, що ж таке туристичний продукт, який може продавати даний регіон. Ідеться про комплекс послуг (харчування, розташування, туристичні маршрути, кінні прогулянки, можливість порибалити чи назбирати ягід і т.ін.), необхідних для задоволення потреб людини під час її мандрівок [5]. Найсуттєвіший момент – усі ці складники повинні відповідати рівню світових стандартів. І хоча практично всі області регіону є перспективними для розвитку СЗТ, проблем – саме через брак у плані створення позитивного іміджу місцевості – тут ще багато.

Наразі існує три різновидності зеленого туризму в Україні: по-перше, агротуризм – вид сільського зеленого туризму як пізнавального, так і відпочинкового характеру, пов'язаний з використанням підсобних господарств

населення або земель сільськогосподарських підприємств, які тимчасово не використовуються в аграрній сфері.

По-друге, власне відпочинковий туризм. Базою його розвитку є капітальний житловий фонд у садибах господарів та наявні природні, рекреаційні, історико-архітектурні, культурно-побутові й інші надбання регіону. І, по-третє, є ще екотуризм, або науково-пізнавальний підвид СЗТ, характерний для сільських місцевостей і сіл, розташованих у межах територій національних парків, заповідних зон, природних парків тощо, де передбачено відповідні обмеження щодо навантажень на територію та регламентовано види розважального відпочинку. Усе це може повною мірою практикуватися на Поліссі.

Головною фігурою у забезпеченні функціонування зазначених видів туризму, в організації відпочинку на селі виступає сільська родина, яка надає житло, забезпечує харчування і знайомить з особливостями сільської місцевості. Для того, щоб здійснювати це на відповідному рівні, необхідно вчитися. Тож сьогодні у поліському краї формується розуміння сільського зеленого туризму як специфічної форми відпочинку на селі з широкою можливістю використання природного, матеріального і культурного потенціалу регіону, над чим уже кілька років працює ГО «Волинські перспективи», очолювана Ніною Пахом'юк.

СЗТ у більшості країн справедливо розглядається як невід'ємна складова комплексного соціально-економічного розвитку села та як одна із серйозних можливостей вирішення багатьох сільських проблем. Враховуючи те, що в умовах загальнооекономічної кризи економічні й соціальні проблеми села надзвичайно загострилися, широке розповсюдження і розвиток сільського зеленого туризму є особливо бажаними. Його позитивний вплив на вирішення соціально-економічних проблем села полягає передусім у тому, що він забезпечує роботою, передовсім жінок, даючи селянам додатковий заробіток; розширює можливості зайнятості сільського господаря не тільки у виробничій сфері, але й у сфері обслуговування. При певному нагромадженні числа відпочиваючих з'являється потреба в задоволенні їх різноманітних запитів, а це, в свою чергу, стимулює розвиток сфери послуг: транспортних, зв'язку, торгівлі, служби побуту, відпочинково-розважальних та інших.

Проте на Поліссі, як, зрештою, і на всій території України, сільський зелений туризм, якщо порівнювати його, скажімо, з аналогічною галуззю в Польщі чи й навіть Росії, де останнім часом взяли курс на розвиток внутрішнього туризму, ще значно відстає. Це зумовлюється, насамперед, технологічною відсталістю галузі. На Поліссі практично не застосовуються туристичні технології, які в розвинутих країнах давно є повсякденними: електронні інформаційні довідники щодо готелів та приватних сільських садиб, транспортних маршрутів і туристичних фірм з переліком і вартістю послуг, які ними надаються (у світі практично всі довідники з туризму випускаються в електронному, а більшість – у Internet-форматах, що дає їх користувачам можливість бронювати місця в готелях і на транспорті у режимі реального часу – “on-line”). Одна з перших спроб – каталог «Українське село запрошує!» за 2007 рік, виданий у вигляді буклета й на диску Спільною сприяння розвитку СЗТ в Україні, - проблеми, звичайно, не вирішить. Хоча останнім часом у галузі інформаційних технологій України спостерігається значне поживлення, що слід активно використовувати для наближення до виходу на світовий рівень обслуговування клієнтів.

Окрім того, на заваді й низький рівень обслуговування, зумовлений загальною кваліфікацією працівників галузі. На сьогодні в Україні практично відсутня відповідна система в галузі туризму для підготовки і перепідготовки кадрів, а також чіткі й адекватні світовим стандартам кваліфікаційні вимоги. У той час у Росії, наприклад (РФ, за прогнозами ВТО, у 2020 р. увійде до десятки найбільш відвідуваних країн світу), уже сьогодні функціонує біля 40 державних і приватних навчальних закладів підготовки кадрів для туризму.

Головними зовнішніми факторами, які стримують розвиток у нас туризму, є

викликана млявістю економічних реформ несприятливість існуючих умов для підприємництва взагалі й туристичного зокрема, недосконалість і навіть певна агресивність нормативно-правового поля (і в тому числі – правил і умов перетинання кордонів іноземцями) і, як наслідок, відсутність необхідних інвестицій для розвитку туризму – як внутрішніх (через тривалу економічну кризу), так і іноземних (через несприятливий інвестиційний клімат) [6].

Останнім часом у Поліському регіоні реставровано ряд культурно-історичних пам'яток, побудовано багато цікавих культових об'єктів, проведена реконструкція та модернізація культурно-видовищних закладів. Разом з тим, викликає занепокоєння стан матеріально-технічної бази готельних господарств, рівень яких не відповідає сучасним вимогам та потребує вдосконалення і розвитку їх інфраструктури за рахунок невеликих приватних готелів саме у сільській місцевості на 10–20 місць. Більшість таких споруд, як це не прикро, не відповідають міжнародним стандартам. Також можна виокремити і систему ризиків щодо розвитку туристичної галузі як збереження низької інвестиційної привабливості регіональної економіки для інвесторів та низької платоспроможності населення, завдячій непередбачувані підвищення цін у суміжних галузях економіки.

Подолання цих негативних факторів не під силу ні окремим бізнесменам, що працюють на ринку СЗТ, ні – тим більше – простим селянам, що тільки мають намір спробувати свої сили у цій галузі. Тож вирішення проблеми потребує капітальних вкладень і активних дій як з боку держави, так і з боку місцевих органів влади. У першу чергу треба подбати про рекреаційні об'єкти соціальної культури, готелі, міні-готелі й санаторно-курортні заклади, а також зайнятися розбудовою у регіоні інфраструктури зеленого туризму.

Щоб стимулювати розвиток СЗТ на Поліссі, роль котрого у житті регіону, нарешті, усвідомила й місцева влада, спільними зусиллями громадських об'єднань і обласних центрів зайнятості планується організація й проведення навчання всіх категорій населення, зайнятих у цій сфері, а також збір і систематизація інформації про туристичний продукт місцевості, створення необхідних баз даних, доопрацювання уже діючих та розробка нових туристичних маршрутів; інформаційна підтримка сільського зеленого туризму й доступ на місцевий ринок і до інформаційних ресурсів зацікавлених підприємців; організація й проведення спільних із місцевою владою акцій і програм, а також інформаційно-просвітницькі кампанії через місцеві та регіональні ЗМІ, що наочно показують перспективи та переваги відпочинку на селі.

Останніми роками намітились чіткі тенденції до сталого зростання обсягу інвестицій у туристичну галузь. Проте треба зважати на те, що такі інвестиції носять довгостроковий характер, окупність коштів здійснюється упродовж 5-7 років. Окрім того, на думку голови Державної служби туризму та курортів України Анатолія Пахлі, необхідно «не лише модернізувати наявну готельну базу, а й упроваджувати нові технології та економічні стимули для залучення інвестицій у будівництво нових готелів». Тому що сьогодні вже «не можна розраховувати тільки на державну підтримку туристичної галузі, перекладаючи весь тягар її розвитку на плечі Держбюджету» [2]. Основне, що повинна зробити держава, – створити певні механізми для надання гарантій, які працювали б на залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій.

Зрозуміло, що виведення України до числа передових туристичних держав світу є завданням комплексним і вимагає системних зусиль від усіх гілок влади усіх без винятку регіонів країни. Для цього необхідно вирішити певні законодавчі проблеми, узгодити роботу всіх учасників туристичного ринку та – через системне фінансування, політичну й ідеологічну підтримку – забезпечити сталий розвиток усієї туристичної галузі, куди органічною складовою входить і СЗТ. Здійснення цих заходів дозволить не лише розвивати в Україні туризм, але й сприятиме зміцненню економіки всієї країни, а значить – і підвищенню добробуту українців.

Джерела та література:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.07.06 № 373-р „Про затвердження плану заходів щодо державної підтримки розвитку сільського туризму на 2006-2010 рр.”
2. «Без цензури», №22 (217), 31 травня – 6 червня 2007 р.;
3. «Аграрний тиждень», №9 (010), 12-18 березня 2007 р.;
4. Журнал «Екзо», <http://travel.uaportal.com/articles/667.html#> ;
5. «Киевский телеграфъ», №18, 30 квітня – 13 травня 2004 р.;
6. «Конкурентоспроможність української економіки: орієнтири макropolitики в кризових умовах» // «Економіка України» №4, 1999 р., с.4-14.